

Őslénytani adatok az erdélyi medence területéről.

Orosz ENDRÉTŐL.

Az évek során át Erdélyszerte végzett ősrégészeti kutatásaim közben gyakran volt alkalmam — a hazánk területén az ősemberrel közelebbi vonatkozásban nem levő — oly diluviális és ó-alluviális emlősmaradványokkal találkozni, a melyeknek följegyzése és irodalmi nyilvántartása éppen hazánkat illetőleg a nyílt kérdés alatt álló palaeolith ember létezési viszonyaira való tekintettel az ily irányú későbbi vizsgálódások és tanulmányok szempontjából igen kívánatos és hasznos leendő. E czélzattal vettem fel az anthropozoikus periodusba tartozó alábbi adatokat, a melyek részint már ismeretes lelőhelyekről származó újabb tárgyakat, részint egészen új lelőhelyeket képviselnek.

Noha a mammuth-esontleletek napról-napra szaporodnak az erdélyi medence vidékein s éppen a dolog érdekes voltánál és fontosságánál fogva különös figyelemmel kísérem a diluviális esontleleteket, az ezen kori üledékek e legjellemzőbb vezérvödrökének kíséretében soha és sehol sem fordult elő a palaeolith ősembernek semmi nyoma s ezen jelekből ítélve alig lehet reményleni, hogy a diluviális ember megjelenése valaha szerencsétlenül fogja az erdélyi ősrégészetet. Mert ámbár: 1. volt jégármentes terület az erdélyi medence területén, a melyen tehát megélhetett s előfordulhat a palaeolith ember; 2. mert a diluviális folyógörgetegek- s a lösz-terrasse képződményekből napvilágra kerülő szárazföldi ősemmlősök, nevezetesen: az *Elephas primigenius*, *Rhinoceros tichorhinus*, *Bos primigenius*, *Bison prisceus*, *Equus primigenius*, *Cervus megaceros* stb. esontmarad-

ványai is arra mutatnak, hogy mindezekkel együtt már az embernek léte is biztosítva volt a természet részéről; de mindezek dacára hiába várunk a palaeolith ember feltalálására, mert a diluviumban az emberi nem a legnagyobb valószínűség szerint nem volt elterjedve még Erdély felföldjére. Ha a morvaországi palaeolith lelhelyek után első sorban Felső-Magyarország nem szolgáltat ilyeneket, még kevésbé várhatjuk ezt a negyedkorban mocsarakkal borított Nagy-Alföld által elválasztott erdélyi medenczétől. Azonban már Felső-Magyarország sem teljesen meddő a régibb kőkorinak tartható leletekben; nem számítva ugyanis ide a baráthegyi és haligócezi barlangokból kiásott bizonytalan leleteket, ott vannak a HERMANN OTTÓ fáradhatatlan tudósunk által ismertetett „miskolezi kőszakóezák”.¹ Mert bármint is álljon a miskolezi lelőhely rétegekorának kérdése, — melyben a geológiai vélemény ellentmondott a diluviumnak² — annyi magából a lelet darabjainak anyag-, alak- és méretviszonyaiból bizonyosra vehető, hogy a nagy hírnévre jogosan felkapott miskolezi tűzkőszakóezákban a hazai történelem előtti időszak legelső, azaz legrégebb emberének palaeolith jellegű kezeművét van szerencsénk regisztrálni.³ És most a fentiek előreboesátása után lássuk a napvilágra kerülő újabb ősemlősleleteket:

1. *Komlós Újfalu.* (Szolnok-Doboka m. Csákiigorbói j.) JÓZSA J. szamosújvári áll. főgymn. tanár értesítése szerint itten diluviális agyagban, 1897-ben egy *Elephas primigenius* Blum. zápfoga találtatott.

2. *Vajdaháza.* (U.-o.) A község határának egy agyagos vízmosásában a *Cervus elaphus* L. fossilis aganestöredékeit találtak s hozták hozzám 1890-ben.

¹ L. Archaeológiai Értesítő, 1893. évf. (XIII. köt.) 1—25. lapon. „A miskolezi palaeolith lelet”.

² L. HALAVÁTS GYULA: „Miskolez városa földtani viszonyai”. Földtani Közlöny, 1894. évf. (24-ik köt.) 18—23. lapon.

³ É nevezetes lelet palaeolith voltának igazolására nem esekély örömmel jegyezhetem ide dr. MORAZ HOERNES osztrák prae-historicusnak a folyó évben megjelent: „Der diluviale Mensch in Europa” ez. becses művét, a melyben HOERNES a miskolezi leletet is behatóan tárgyalja és korát a palaeolith korszak 2-ik fokát képező „Solutréen”-be helyezi. Arch. Ért. 1903. évf. 391. lap.

3. *Drág.* (Kolozs m. almási j.) Gazdag lelőhelye a mammutl-maradványoknak. A falutól dk.-re, a régi kolozsvári-út balfelén egy délről éjszaknak lejtő s m.-e. 4—500 m. hosszú, 5—8 m. mély vízmosás ereszkedik le a drági patak medréhez, melynek e tája a vízmosással együtt „Pereu Podurilor“ néven ismeretes. A vízmosás stratigraphiai viszonyai a következők: alul neogén mediterrán kék tállyag, ezen diluviális, finom homokos sárga agyag s legfelül alluviális televényföld változó vastagságú üledéke. A vízmosás fenekén néhány év előtt az Elephas primigenius Blum.-nak 2 teljesen ép, hatalmas nagy zápfogat és egy agyarának lemez-töredékeit találták leomolva, a melyeket MEZEI JÁNOS drági műasztalos útján megszereztem. A foggyökerek közül kiszedett finom homoktartalmú sárga agyagiszap tanúsága szerint a leletek a középső rétegben feküdtek s annak kétségtelen diluviális voltát bizonyítják. Dr. HÖNTZ KÁLMÁN egy. m. tnr. birtokában is láttam 2 széthulló állapotú mammut zápfogat fekete lemezekkel és 2 drb. k.-b. 1 méternyi hosszú, 6 mm. vastag agyarlemez töredéket, a melyek más praehistoriai és archaeologiai leletekkel — a mennyire a lelőhely megtudása végett utána járnom sikerült — szintén Drág vidékéről kerültek Kolozsvárra. Ugyanesak Drágon a „Szócs“ nevű határban is találtak mammutesont-darabokra, a melyek azonban elkallódtak.

4. *Magyar Nagy Zombor.* (Kolozs m.) SOMBORY LAJOS úr: es. és kir. kamarás, főrendiházi tag birtokában láttam egy hatágú Cervus elaphus L. agancsot, a mely az Almásfolyó medréből került elő.

5. *Kolozsvár.* Vidékének diluviális üledékei igen gazdagok ősemlősök esontmaradványaiban; a hol csak megbontották a kő- és kavicsbányászattal a diluviális rétegeket, mindenütt jelentkeztek a negyedkori ősemlős-maradványok. Így a bácsi-torokban, a kolozs-monostori kőbányában, a Kővári-telepen, a Kőmálban, a Baross-téren, a Kövespad- és Külközép-utczában, a szamosfalvi nagy kavicsbányában feltárt helyeken. Nem lévén ezélja e közleménynek a már ismeretes palaeontologiai adatok egybefoglalása, a következőkben esupán az általam följegyzett adatokkal kívánok beszámolni.

a) *K.-Monostori* kőbánya. A tertiär rétegeket fedő diluviális

kavicsból egy a leomlásnál széttört *Rhinoceros tichorhinus* Fisch. zápfoga került hozzám 1890-ben.

b) *Kömáli út.* Az unitárius ecelesia tulajdonát tevő kertben, a kapu közelében nyitott kavicsgödörből az 1889., 1890. és 1891. években több faj ősemlős esontot hánytak ki a munkások a felületre. Magam ottan megjelenvén, az *Elephas primigenius* Blum. foglemez törmelékeit, 1 lábszáresont kis töredékét, a *Rhinoceros tichorhinus* Fisch. fiatal állatnak 2 felső- és 2 alsó állkapesi ép zápfogát találtam a felületre kihányva. A fiatal *Rhinoceros* fogak koronája a lekoptatásnak vagy lemajszolásnak még csak kevés nyomait mutatják. Ezekkel egyazon időben gyűjtöttem még a *Bos* sp. izületi esontvégeit, 1 ugró esontot (*astragalus*) és 1 esónakesontot (*os naviculare*), a melyeknek a speciés megállapítására irányuló pontos összehasonlítása nem volt eszközölhető.

c) *Baross-tér.* Az újonnan épített vasúti állomás előtti hegyoldal lemetszése földmunkálatai közben a felszíntől k. b. 3 m. mélyen az agyagos-homokos diluviális párkányvályogban (*Terrassenlehne*) a kavicsréteghez közel, a *Cervus megaceros* Hart. koponyatöredékét a két szarvesap törészetével együtt találták a munkások, míg a vályog alatti, *Nummulites perforata* tartalmú diluviális kavicsból az *Equus primigenius* Mey. egy alsó állkapesi ép (9 cm. h.) zápfoga, egy *Bos* sp. (pr.) szarvesap töredék-részlete, valamint egy ismeretlen nagy emlős singesont (*ulna*) töredék darabja is kerültek birtokomba.

d) *Külközéputczai kavics* kőbánya. A jelenlegi Honvéd-úteza végén jobbról a diluviális terrasse egy szép nagy kavicsbányával végződik, a melyből már eddig is kerültek napvilágra negyedkori ősemlős maradványok; magam a munkásoknál egy *Elephas primig.* Blum. lábszáresont töredékét láttam és jegyezhetem fel itten az ősemlősök gyakoriságának újabb adalékául. A párkányvályogból egy *Equus caballus* L. fossilis zápfogat regisztrálhatok.

6. *Szamosfalva.* (Kolozs m.) A község és Kolozsvár között az áll. út baloldalán hosszan elhúzódó és a magy. kir. államvasútnak tulajdonát tevő nagy kavicsbánya régóta nevezetes lelőhelye az ősvilág régen elhalt lényeinek s csak az első ember nyomai nem mutatkoztak még hírmondóul sem. A esontleletekben

gazdag kavicsüledék 1888 óta szakadatlan és tüzetes megfigyelésem tárgyát képezte s így a 15 év alatt sűrűn tett kirándulások folyamán úgy a diluviális üledékeknek őslénytani zárványait, valamint az alluviális fedőrétegnek művelődéstörténelmi tárgyait alkalmam volt megismerni és összegyűjteni, miáltal az eddig innen ismert palaeontologiai adatoknak számbeli gazdagításán kívül még új adatot is van szerencsém közzétenni. Az általam gyűjtött és meghatározott anyag a következő:

a) *Elephas primigenius* Blum. Összesen 10 részint ép, részint töredékes zápfogát gyűjtöttem időnként, de mindenkor a kavicsrostáló munkásoktól ott a helyszínén szerezve. A leletek egy része tulajdonomban van, míg más részét különböző tanintézeteknek juttattam. Azt is meg kell e helyen jegyeznem, hogy a fogak mindig egyenként fordulnak elő a kavicsstelepen, t. i. mint az állat elpusztulása után széthullt esontváznak a Szamos folyó által a görgetegek közé eltemetett roncsai; ép mammoth vázak vagy legalább koponyák esakis a löszben és agyagban maradtak meg együttesen napjainkig. b) *Rhinoceros tichorhinus* Fisch. egy felső állkapcsi ép és 1 töredék zápfoga meg egy más igen fiatal állattól származó fog a kavicsból. c) *Bos* sp.-nek 22·5 cm. rövid, az izületnél 8 cm. széles, zömök, vaskos lábszáresontja a párkányvályogból. d) *Equus primigenius* Mey. 3 ép felső állkapcsi, 1 alsó állk. örlőfogát és 1 elkoptott zápfog töredéket gyűjtöttem a kavicsüledékből. e) *Areomys Bobac* Schreb. Ezen érdekes kis emlős állat legelső maradványait Kolozsvár vidékén a külső közép-utcai városi kavicsbányában találták.¹ Dr. KÖCH ANTAL egyet. tan. úr ismertette 1888-ban. Majd az 1891. szept. havi saját gyűjtésem alapján ismét megemlékezik róla s az 1891. decz. 18-án tartott szakülésen az illető maradványokból 5 példánynak fejtáv-, törzs- és végtag esontöredékeit mutatja be.² Egyben kiemeli ezen gazdag lelet alapján, hogy a „mai napság csak a Kárpátok lincezától északra és keletre elterjedett érdekes örlő, a jelenkort megelőzőleg

¹ L. Új adatok a Kolozsvár vidéki diluviális fauna ismeretéhez. Orv.-term.-tud. Értesítő. 1888. évf. 13—18 lap.

² L. Orv.-term.-tud. Értesítő. 1892. évf. 94 lapján.

Kolozsvár vidékén és valószínűleg Erdély egész belföldjén, tömegesen élhetett. Az alábbiakban közlendő újabb *Aretomys* leletek a legmeggyőzőbb módon bizonyítják a marmotának Kolozsvár vidékén egykoron való tömeges elterjedését. Ugyanis az 1901. év VI. havában az akkor folyamatban volt kavicsbányászat közben nagyobb tömegű párkányvályog bontatván le, a földön heverő vályogtuskókból a marmotának számos esontmaradványát sikerült összeszedni. Úgy az 1891., valamint az 1901. évi gyűjtéseim anyagát egybevettem s abból az állategyedek számát jelző vázrészeket különválogatva a következő eredményhez jutottam: *Aretomys* koponya volt=15, alsó állkapocs=44. Ebből pedig jobboldali=24, baloldali=20 állkapocs s e szerint tehát 24 individuum; miután azonban a baloldali állkapocsok sem mind párosak a jobboldaliakkal, világos, hogy legalább 30 állat lehet képviselve a esontmaradványokban. Tekintetbe véve pedig, hogy a már évtizedek óta szorgalmas művelés alatt álló nagy vasúti kavicsbánya egyéb helyein is esapatosan éltek egykoron a kérdéses állatok, világos képet nyerhetünk a fossilis, dombvidéki marmotának Kolozsvár vidékén való elterjedéséről. A mi a vázrészek rétegtani fekvését illeti, azt csak a legutóbbi (1901. VI. 22.) gyűjtésem alkalmával figyelhettem meg személyesen, mivel a korábbi anyagot már mind csak másodlagos fekvőhelyről szedhettem össze; a jelzett időben a marmotának némely vázrészeit még az eredeti fekvőhelyen a földfalban találtam a kavicsos, homokos párkányvályogba betemetve, a hol a következő rétegviszonyok voltak észlelhetők: homokos televényföld=80 cm., alatta párkányvályog=130 cm., ezalatt a kavicstelep. A esontok a felszíntől 150—200 cm. mélyen feküdtek s helyzetükből kétségtelen volt, miszerint az egész állat váza lett eltemetve s csak később a falbontáskor hullottak ki a hiányzó esontdarabok. A koponyák üregeibe betolult, valamint a többi esontokra is rátapadt anyag mind párkányvályog volt, a mi helyenként az utólagosan beszűrődött és lerakódott szénsavas mész által a kaviesszemeket és esontokat összetartva kőkeménységű mészmárga concretiokat képezett.

A legkifejlettebb 2 koponyának hossza=10 cm. s ugyanennyinek találtam egy idős mezei nyúl (*Lepus timidus* L.) ko-

ponya hosszát is, a miből következtetni lehet az állat nagyságára és természetes voltára. Érdekes még megemlíteni, hogy az állkapcsok a legkülönbözőbb korú és fejlődésű állatoktól erednek; a 8 cm. hosszú, fejlett, vaskos példányok mellett ott találjuk a mármota kölykök 4—4.5 cm. h. fiatal, állkapcsait is, a melyekből még a fogak sínesenek előbújva. Végül az állatok korát illetőleg magam is arra a tapasztalatra jöttem megfigyeléseim közepette, hogy a földi üregekben tanyázó ezen marmoták nem diluviális korúak, de mindenesetre a diluviumot követő ó-alluviumban éltek és pusztultak ki itten véglegesen.

f) *Spalax typhlus* Pall. A marmotával együtt a diluviális párkányvályog törmelékei közül gyűjtöttem ezen szintén nevezetes emlős állatkának felső állcsont töredékét (os maxillare sup.), az alsó, baloldali ép állkapcsát a jellemző 3 hengeres molaris és 1 incisivus foggal s a jobboldali széttört állkapocsnak esupán 1 incisivusát. Ezen érdekes adattal csak újólág bizonyíthatom a *Spalax*-nak történelem előtti korát Erdély felföldjén, a mint ezt már a boneznyiresi „Valea Holeserági“ és a szamosujvári „Petris“ őskori telepekről közölt 2 adat is elég meggyőzően igazolta.¹

g) *Cricetus frumentarius* Pall. Ugyancsak a párkányvályogból került ki 3 alsó állkapocs töredékes darabja.

h) *Arvicola arvalis* Pall. Egyetlen alsó állkapcsát láttam a vályogba temetve.

7. *Apahida*. (Kolozsm.) Az általam itten 1900-ban fölfedezett és felásatott La Tene-kori nevezetes sírmező területén, részint a sírok urnáiban, részint azokon kívül többször akadtam *Spalax* maradványokra, a melyeket mint a sírmező terrasseának egykori lakóit s most subfossilis lényeit érdemes lesz kétezredéves sírjaikból felidézni s a hazai őslénytan számára is értékesíteni. Az 1900. III. 28-án feltárt sír urnájából a felszíntől 120 cm. mélyen 2 teljes *Spalax*-csontvázat találtam. — 1900. IV. 4-én a kavics-rostáló munkások egy próbagödör lemélyítése közben a felszíntől körül-belül 5 deciméter mélyen 1 teljes

¹ L. A „Valea Holeserági“ őstelep Bonez-Nyires határán. Orv.-term.-tud. értesítő. 1895. évf. 34—35 l. 4. sz. a. és a „Petris“-i őstelep Szamosujvárt. III-ik közlemény. Arch. Értesítő. 1901. évf. 223 l. 9. sz. a.

esontváz részeit szedték ki az ó-alluviális terrasse televényéből. — Ugyanezen év április hó 27-én kiásott sírkatlan fenekéről, azaz a felszíntől 1.9 méter mélyről került elő az urna eserepeinek társaságában 1 alsó állkapocs és 2 czombesont. (Teljes esontváz volt-e?) Végül az Erdélyi Múzeum-Egyelet költségén végzett arch. ásatás vezetése alatt az 1900 XI. 6-ikán ásott sírnak ép és szokatlanul nagy urnájában találtam ismét 2 Spalax teljes esontvázzrészét, a felszíntől 135 cm. mélységben. — A jelen alkalommal a tények egyszerű feljegyzésén kívül nem tehetem fejtegetés tárgyává azon érdekes kérdést, hogy vajjon véletlenül kerültek-e be a sírokba ezen állatkák, vagy pedig mint egy esetleges kelta Spalaxcultus jelenségeit van alkalmunk bennök szemlélni. Annyi azonban miandenesetre kétségtelen tény, hogy a Spalax Apahida területének történelem előtti korában sokkal gyakoribb volt, semmint ezt napjainkban észlelhettem.¹

8. *Szamosújvár.* a) A Kis-Szamos folyó fő- és mellékvölgyeinek ó-alluviális üledékeiből az időnkénti árvizek a Cervus elaphus fossilis-nek számos aganestöredékét mossák ki a Szamos folyó kavics szigeteire. De ezeknél jóval nagyobb azon aganecdaraboknak a száma, a melyek mint a praehistoricus ember vadász zsákmányai jutottak az őskori telepekre különféle eszközökké való feldolgozás ezéjából. E helyen csak a „Petris“ nevű őstelepet kívánom felemlíteni, a honnan eddig m. e. 40 drb. aganec töredék került elő ősemberi leletek társaságában. A szarvast a rómaiak is nagyban vadászták és aganecait szívesen feldolgozták; a szamosújvári római castellum környékén nem ritkán lehet találni megmunkált és emberi kéz munkájának nyomait magukon viselő aganecdarabokat. b) A római tábor keleti falvonulatának 1901-ben eszközölt felásatása közben kihányt csontok között a Spalax typhlus Pall. egy alsó állkaposa is fordult elő. (Adat a Spalax régebbi elterjedéséhez Erdélyben.)

9. *Szent Egyed.* (Szolnok-Doboka m. Kékesi j.) A Teusora határban 1895. táján egy Elephas primigenius Blum. zápfog

¹ L. Adatok a Spalax typhlus Pall. életének és előfordulásának ismertetéhez. „A természet“ VI. évf. IX. sz. 3–6 lapon.

találtatott, a mely Dr. TEMESVÁRY JÁNOS szamosújvári áll. főgym. tan. birtokába került.

10. *Meleg Földvár.* (U. ott.) A Dealu Bancu nyugati oldalán fekvő „Buduroj” völgyben *Elephas primigenius* Blum. alsó állkapocs és járomcsont töredékeit, 2 zápfogat s több ily lemez-forgácsot mosott ki a víz 1890. év tavaszán.¹ Ugyanczen év nyarán voltam a lelőhelyen s az árok végén fölhalmozott iszaphordalékban egy mammuth alsó állcsont töredéket, 6 drb. mammuthi zápfog forgácsot, 1 ép. 10 cm. hosszú, felső állkapcsi és 2 töredék *Equus primigenius* Mey. zápfogat, 1 *Bos primigenius* Boj. felső állkapcsi zápfogát gyökerei nélkül és 2 drb. lábszárcsont töredéket gyűjtöttem. Dr. MÁRTONFI tnr. úr felvetette azt a kérdést, „hogyan kerültek ki tulajdonkép e csontok, a sárga vájkos agyagból, vagy a zsíros fekete humusból? E kérdésre módomban van a feleletet itten megadni. Az általam gyűjtött mammuth állkapocsnak szivacsosnemű csontból üregeiben, valamint a fogtöredékeknek lemezei, úgyszintén az *Equus* és *Bos* fogaknak korona redői között és gyökérüregeiben is a diluviumot képviselő sárga vájkos agyagot találtam erősen beiszapolva, humustól mentesen, a miből következőleg a leghatározottabban vallhatom a sárga agyagüledéket az ősemelésontok eredeti fekvőhelyéül. A diluvialis ősemelés maradványok különben is, ha nem kaviestelepben, úgy a lösznemű sárga agyagokban szoktak előfordúlni, a mire a jelenlegi közleményem is több példát szolgáltatathat.

11. *Szász Új Ős.* (U. ott.) A dési muzeumban ERCSEY László körjegyző ajándékából egy ép mammuthi zápfog van, melyet Szász Új Ős község „Gáborpatak” nevű medrében találtak 1885-ben.

12. *Tordai hasadék.* A Hestát patak jobb partján, a hasadék Torda felőli végének közelében, a patak szintje fölött m. e. 180 méternyi magasan a hasadék legnagyobb és legszebb barlangja, a 75 m. hosszú, 22 m. legnagyobb szélességű és 9—20 m. magas boltozatú, általam „Nagy barlang”-nak nevezett sziklaüreg tátong É. K.—D. Ny. irányú hossz tengelyével. E

¹ L. Dr. MÁRTONFI L. Földtani viszonyok és történelem előtti idők nyomai a Mezőségen. Orv.-term.-tud. Értesítő. 1891. évf. 150—151. lapján.

barlangnak az 1897. és 98. években eszközölt felásatása által a barlang fenekének praehistoricus culturrétegéből előkerült, konyhahulladékesontok között a *Castor fiber* L. két — külső területén szép piros — metszőfogát találtam, a mely jelenleg hazánkra nézve fossilis állatfaj kétségtelenül, mint ősemberi vadász-zsákmány jutott be a barlang fenekére.

13. *Maros Lekencze.* (Torda-Aranyosm.) A Maroshid közepében, a folyó jobbparti omlásos falában, ősrégészeti kutatás közben, a culturréteg alatti kevéssé ocker-rozsdás Maros-homokiszap üledékben *Spalax typhlus* Pall. esontmaradványokat találtam 1898. évi nov. 6-án. A 6—8 m. magas, meredek partfalban a felszíntől 80 cm. mélyen egy szétesett *Spalax* koponya feküdt, míg kissé odébb 11 dem. vastag culturtelepülési réteg alatt, a felszíntől éppen 2 m. mélyen egy másik koponya volt beágyazva az összeálló homokiszap üledékbe. Az állat egész teste oda lett eltemetve, de sajnos! esontváza az omlással együtt már előbb aláhullván, csak a koponya és alsó állkapasa maradtak meg eredeti fekvőhelyükön. A koponya egy erőteljes, jól kifejtett és a recens állatnál jóval nagyobb, idős állattól származik. Hossza az orresont végétől az öreglik két bütykéig = 65—66 mm., legnagyobb szélessége pedig a járomesontok külső ívei között = 46 mm. Ockersárga színe, a esont anyaga s általában fossilis kinézése mind azt vallják, hogy már régen feküdt eltemetve a partüledékbe; bár a réteg korát nem dönthetem el ez idő szerint, vajjon diluviális-e vagy alluviális? annyit azonban kétségtelenül állíthatok, hogy e *Spalaxok* a történelmet megelőző időben éltek, mivel éppen felettük egy római, vagy római-kori barbarus település terül el félkilométernyi hosszúságban. S az előfordulási mélység is jelentős körülmény a kerkérdésben, mivel az élő *Spalaxok* ez irányú tapasztalataim szerint 2 m. mélyen a talaj felszíne alatt nem szoktak tartózkodni s hihetően az alluviális televényföld egész vastagsága (11 dem.) az állat elpusztulása után települt le az alatta levő homokiszap üledékre. A mi magát az állatnak faját (species) vagy ennek változatát (variatio) illeti, azt csakis a recens és más fossilis *Spalax* fajokkal való rendszeres összehasonlítás által lehetne biztosan megállapítani, azonban úgy ezt, valamint az érdekes koponyának

pontos leírását és leírását is zoologiai szakember számára kell föntartanunk.¹ Addig is, míg erre alkalom nyílik, tekintsük a maradványokat a hazai *Spalax*ok legközelebbi ősenek, melytől a *Spalax typhlus* Pall. leszármazott.

14. *Arany.* (Hunyad m.) Az itteni nevezetes augitandesit hegy és a község között egy diluviális terrasse húzódik el a hegy lábánál a község felett. Az 1903. év őszén az aranyi ősemeri telepet tanulmányozván, a hegy W. lábának a zsidótemető mellett leereszkedő szekérút jobboldali lejtős szántóföldjei felületén az *Elephas primigenius* Blum zápfog-lemez töredékeit találtam a szürkés-sárga agyagföldből kiszántva.

15. *Bolya vidéke?* (Nagyküküllő m.) Magyar-Nagyzsombori SOMBORY LAJOS úr eszsz. és kir. kamarás, főrendiházi tag birtokában láttam egy *Elephas primigenius* Blum. zápfogat és egy 44 cm. hosszú s tővéen 35 cm. vastag *Bison prisceus* (H. v. Mey.) szarvesapot, a melyek a nagy matematikus bolyai BOLYAI professor gyűjteményéből kerültek Sombory úr tulajdonába. A csap belső üregében a neogén tályaghoz hasonló sárgásszürke színű, palás agyagot találtam beiszapolyva, mint a mely üledékben eredetileg feküdt a szarvesap.

Dr. KOCH ANTAL egyetemi tanár már 1875-ben állította össze az addigi irodalmi adatok, az erdélyi múzeumban, a szebeni természettudományi társulat és a Bruckenthal-féle gyűjteményekben, valamint Erdély több tanintézetének gyűjteményeiben levő anyag alapján az erdélyi ősemlős maradványok első jegyzékét a lelhelyek szerinti sorrendben leírva. Ennek 4 pótlékán és számos apróbb közleményen kívül Téglás Gábortól is jelent meg egy pár idevágó közlemény, míg a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1890. aug. 16—20-ig Nagyváradon tartott XXV. vándorgyűlésén ismét dr. KOCH ANTAL professzor értekezik „Erdély ősemlőseinek átnézete” ezimen rendszeres csoportosításban. E dolgozatában kiemeli a szerző, hogy „az erdélyi

¹ A koponyát már időközben beküldöttem dr. MÉHELY LAJOS magy. nemz. muz. zoologusnak, a ki a hazai *Spalax* fajokról frandó tanulmányában tüzetesen fogja ismertetni.

ősemlős maradványok előfordulásának adatai hűségesen föl vannak jegyezve.“ Midőn tehát az ősemlős újabb leleteket e közleményben összefoglaltam, ennek a hűségnek akartam folytonosságát megtartani a hazai őslénytani számára.

Igénytelen szerény közleményemet végül azzal a felhívással zárom be, hogy mindazok, kiknek birtokában ősemlős esonatok vannak, vagy a kik ilyen maradványokról tudomással bírnak, szíveskedjenek az illetékes szakemberek útján közzétenni az azokra vonatkozó őslénytani adatokat, hogy mennél nagyobb számu adat álljon rendelkezésére a magyar tudománynak. Minden egyes — kevésbé jelentékeny — adat is tudományos értéket képvisel, csak a lelőhely és a lelet előfordulási körülményei legyenek lelkiismeretes gonddal följegyezve.
